

DA LI ĆE CRNA GORA 2006. POSTATI NEZAVISNA DRŽAVA?

Paolo Kverča

Marta 2006. ističe rok do kada se mala republika na Jadranskom moru obavezala da neće raspisivati referendum o nezavisnosti. Igra Mila Đukanovića koji koristi pretnje o secesiji da bi dobio maksimum i od Brisela i od Beograda. Zemlja podeljena na dva dela

U ISTORIJI BALKANA ČESTO SE POMINJE CRNA GORA kao mala, nepokorna i nikad poslušna država u Jugoistočnoj Evropi, uokvirena Jadranskim morem i Dinarskim planinama. Sve do otomanske prevlasti nad velikim delom Balkanskog poluostrva njena istorija prepliće se i meša sa istorijom srednjovekovne Srbije. Ali kada su Turci zauzeli ovaj region, Crna Gora je imala samostalnu vlast i njom su upravljali vladari-vladike. Međunarodnim priznanjem postignutim na Berlinskom kongresu 1878, Crna Gora dolazi do kratkog razdoblja suverene nezavisnosti koji se završava 1918. ujedinjenjem sa Srbijom i učešćem u osnivanju Jugoslavije. Raspadom Jugoslavije devedesetih godina ponovo se otvara takozvano crnogorsko pitanje kao jedno od poslednjih geopolitičkih nasleđa federacije koja je 2003. i zvanično sahranjena.

Crna Gora je na periferan, ali protivrečan način prošla kroz petnaest godina rata, krize i raspada jugoslovenske federacije, u ulozi vernog saveznika Beograda, barem do Dejtonskog sporazuma. U poraženoj postdejtonskoj Jugoslaviji, uništenoj ratovima i sankcijama, javlja se geopolitičko pitanje nezavisnosti Crne Gore. Ono dobija konkretan i strateški međunarodni značaj tokom priprema za rat na Kosovu kada se možda dolazi do kraja bez povratka u odnosima između Beograda i Podgorice.

Crna Gora je danas država koja se nalazi u procepu između disfunkcionalne i nepoželjne unije s Beogradom i opasne nezavisnosti lišene odlučne i većinske podrške naroda. Kako je Crna Gora uspela da od odlučnih prosrpskih i projugoslovenkih stavova s početka devedesetih godina stigne na prag secesije?

1990 – 2005: od Đukanovića do Đukanovića

Hronologija događaja u Crnoj Gori u poslednjih petnaest godina ne razlikuje se mnogo od lične biografije sadašnjeg crnogorskog premijera Mila Đukanovića, moćnog čoveka iz Podgorice i istinskog tvorca dugog i neizvesnog puta Crne Gore ka nezavisnosti. S petnaest godina Đukanović postaje član Socijalističke omladine Jugoslavije i nastavlja karijeru u Savezu komunista Jugoslavije. Krajem osamdesetih godina blizak je Momiru Bulatoviću, jednom od mladih komunista s kojima se Milošević priprema da zameni staru titoističku gardu u Crnoj Gori, Srbiji i na Kosovu kako bi mogao da ostvari nacionalni prosrpski plan u zamenu za staru jugoslovensku federaciju oformljenu 1945. godine. U okviru takvog projekta, Crna Gora istorijski i tradicionalno predstavlja bratsku republiku, potencijalno najodaniju u zaustavljanju secesionističkih antisrpskih pritisaka koji podrivaju temelje Jugoslavije. Savez Bulatović–Đukanović dobija važnu ulogu uoči početka neprijateljstava, aprila 1989; Bulatović je izabran za sekretara Centralnog komiteta Saveza komunista Crne Gore, a dva-desetsedmogodišnjem Đukanoviću je potvrđeno članstvo u komitetu.

Na prvim višestranačkim izborima održanim decembra 1990. i januara 1991. Savez komunista Crne Gore¹ osvaja apsolutnu većinu mandata i Bulatović postaje predsednik Republike, a dvadesetdevetogodišnji Đukanović premijer. Odnos između Đukanovića i Bulatovića² počinje da se zaoštava 1993. ne zbog stavova o ratu već zbog stepena nezavisnosti koji Crna Gora može da dobije od Beograda i postaje sve kritičniji posle potpisivanja Dejtonskog sporazuma 1995. godine. Do potpunog odvajanja Đukanovića od Bulatovića (i Miloševića) dolazi 1997. kada jugoslovenski predsednik, nastavljajući svoj autoritarni uspon, gura Jugoslaviju u nove sankcije koje teško kažnjavaju malu i krhku crnogorsku privredu. Tokom te godine, Đukanović naslućuje pravi trenutak za prekid veza s Beogradom kada se Miloševićeva vlast suočava na ulicama sa opozicijom posle poništavanja lokalnih izbora na kojima su pobedili protivnici jugoslovenskog lidera.

Sukob na Kosovu doveo je stvar do kraja. Đukanović uspeva da uzdigne na vrhunac isplativost svojih političkih položaja postavljajući se kao antimiloševićevski sagovornik vlada zapadnih zemalja – posebno Amerike – i srpske opozicije, koju su predvodili Đinđić i Drašković. Balkanska kriza vrtoglavo podiže

¹ Savez komunista Crne Gore 1991. menja ime u Demokratska partija socijalista (DPS).

² Marta 1997. DPS izbacuje Đukanovića iz partije, ali on ipak uspeva da pobedi pretvorivši stranku u polje sukoba između secesionističkih stavova i miloševićevskog duha, tako da ga prtija ponovo prima, a izbacuje Bulatovića. Sukob između dvojice političkih lidera trajao je godinu dana i završio se pobedom Đukanovića koji je izabran za predsednika Crne Gore u drugom krugu predsedničkih izbora oktobra 1997. sa svega nešto malo više od 5.000 glasova razlike.

strateški značaj male Crne Gore. Novembra 1999. vlada u Podgorici napravila je važan raskid sa Srbijom ukidanjem legalnog kursa jugoslovenskog dinara i uvođenjem nemačke marke kao unutrašnje valute. Vrhunac sukoba s Beogradom dostignut je 2000. kada Milošević jednostrano donosi ustavne reforme koje koncentrišu moć u njegovoj funkciji i njegovoj ličnosti; ovaj događaj izaziva bojkot crnogorskih vladajućih stranaka na saveznim izborima i pat-poziciju federacije.

Pobeda Koštunice na septembarskim predsedničkim izborima i pad Miloševića 5. oktobra iste godine označavaju kraj nečega što je izgledalo kao neprirodan i veštački sukob, približavaju Srbiju Crnoj Gori i prevazilaze raskid s Beogradom. Međutim, Đukanovićeva politička budućnost i njegovo priznavanje u očima polovine Crnogoraca zasniva se na neprestanom sukobu s Beogradom: Crna Gora nije spremna da se vrati u obnovljenu i demokratsku jugoslovensku federaciju, kao što je to tražila nova srpska vlada s premijerom Đinđićem i nova federacija s predsednikom Koštunicom. Dva nova srpska politička lidera saglasna su (mada je za Koštuničin pristup svojstven jedan više legalistički i nepopustljiv stav) u odbijanju novih scenarija za dobijanje autonomije Crne Gore i zahtevaju neodložan povratak na ustavne sheme federacije iz 1992. koje je Milošević u više navrata prekršio.

Pošto Beograd odbije da raspravlja o crnogorskom predlogu za stvaranje konfederacije između dve republike na paritetnom osnovu, Đukanović radikalizuje svoje stavove najavom, za leto 2001, referendumu o nezavisnosti Crne Gore. Cilj je bio da se sledi put koji su prošli Slovenci deset godina ranije. Nepomirljive razlike između dve „federalne“ države prevaziđene su intervencijom međunarodne zajednice koja – kompaktnošću prilično neuobičajenom za Evropsku uniju, Sjedinjene Američke Države i Rusiju – izražava duboko neslaganje s mogućnošću održavanja referendumu za nezavisnost Crne Gore. Nema sumnje da je to privremeno slaganje u stavovima izazvano opasnim i neočekivanim etničkim sukobom u susednoj Makedoniji i još uvek nestabilnom i zapaljivom situacijom na Kosovu.

Suprotstavljanje međunarodne diplomatije referendumu podstiče Đukanović da raspiše prevremene parlamentarne izbore za april 2001, kako bi dobio većinsku saglasnost za secesionističku političku platformu kao osnovu za referendum. Postoji politička većina, ali ne i plebiscitarna. Đukanovićeva koalicija dobija 42% glasova što je dovoljno da se vlada, ali ne i da se pobeđi na eventualnom referendumu o secesiji. Zato Đukanović odlaže referendum za 2002. godinu. U takvim okolnostima međunarodna zajednica, sa Evropskom unijom u prvom planu, pokreće diplomatsko delovanje bez predsedana kako bi se postigao politički i institucionalni dogovor između Podgorice i Beograda. U takvim izuzetnim okolnostima pronađeno je rešenje na štetu mogućnosti uspešnog

upravljanja i funkcionalnosti: 14. marta 2002. Đukanović, Koštunica i Đinđić potpisuju Beogradski sporazum koji definitivno označava kraj jugoslovenske federacije i predviđa stvaranje Zajednice Srbije i Crne Gore, neke vrste konfederalne države u kojoj su važne državne funkcije u nadležnosti dveju republika koje – na paritetnoj osnovi – imaju nekoliko zajedničkih minimalnih struktura.³

Beogradski sporazum može biti ocenjen kao remek-delo preventivne diplomatije okrenute prevashodno dobijanju na vremenu, ali predstavlja izuzetno loš instrument upravljanja zajedničkim poslovima dveju država zato što ne zadovoljava ni jednu od njih. Na osnovu sporazuma, Srbija i Crna Gora formiraju između sebe jednu zajednicu, ali dve države žive zajednički iako imaju dve različite Narodne banke, dve različite valute, dva različita sistema privatizacije, dva fiskalna sistema, dva carinska sistema i dva različita ministarstva unutrašnjih poslova. Državni organi koji nisu odvojeni, dele se na komplikovan i neefikasan način.⁴ Osim što je odložio mogućnost neizvesnog referenduma koji je u tom trenutku delovao opasno za stabilnost u regionu, Beogradski sporazum predstavlja ogroman uspeh Crne Gore koja, ne samo da je napravila još jedan korak na putu ka nezavisnosti, nego može i da postavlja Srbiji uslove koji se nekada graniče sa ucenom. Pored toga, Beogradski sporazum ne uklanja mogućnost održavanja referenduma već predviđa trogodišnje odlaganje posle kojeg će dve države moći da napuste zajednicu raspisivanjem unutrašnjeg referenduma. Trogodišnji moratorijum ističe marta 2006. godine. Od tog datuma Crna Gora legitimno će moći da postavi pitanje zajednice sa Srbijom. Manje od 500 hiljada glasača moći će da odluče o definitivnom kraju poslednjeg geopolitičkog relikta jugoslovenskog konflikta.

Kakvu to igru zapravo igra Podgorica?

Pretnja secesijom od Srbije bila je glavni instrument crnogorske „spoljne politike“ tokom poslednjih osam godina. S tog gledišta, Podgorica je, igrajući između Vašingtona, Brisela, Moskve i Beograda, uspeła više da postigne oklevanjem na putu ka mogućoj nezavisnosti nego što bi dobila da se zaista odvojila

³ U malobrojnim saveznim nadležnostima ostaju spoljna politika, odbrana, ekonomski odnosi sa inostranstvom, dok važne funkcije kao unutrašnja privreda i trgovina, valuta, unutrašnja bezbednost i policija, carinska uprava i nadzor granica prelaze u nadležnost država članica.

⁴ Ovu realnost potvrdila je i sama Evropska unija kada je morala da prizna da je Ustavna povelja sprečila ostvarivanje strukturalnih reformi Srbije, neophodnih za približavanje potpisivanju sporazuma o stabilizaciji i priključivanju. Evropska unija morala je naknadno da napravi korak unazad priznajući Srbiji i Crnoj Gori mogućnost procesa odvojenog ekonomskog pridruživanja

od Beograda. Danas se, međutim, velika igra krize i stanja stalnih sukoba na Balkanu bliži kraju odlukom međunarodne zajednice da se sve manje meša i da se reši složena situacija na Kosovu. Isto tako, neophodno je podsetiti da je mogućnost da se Crna Gora odvoji od Srbije političke prirode i da potiče, s jedne strane, od političkog i vojnog poraza Srbije u ratovima na teritoriji bivše Jugoslavije a, s druge strane, od Miloševićeve nedemokratske Jugoslavije. Posle Miloševićevog pada, rastuće demokratizacije Srbije i povratka Beograda u međunarodne odnose, osnove za težnje ka nezavisnosti Crne Gore postaju sve manje održive. Povratak Srbije u politički život i mogućnost Beograda da se priključi Evropskoj uniji lišavaju Podgoricu važnog propagandnog argumenta u korist secesije. I zbog toga je ostalo još sasvim malo vremena za geopolitičku opravdanost pokušaja da se ostvari nezavisnost. To bi možda moglo da natera Podgoricu da zaista zaigra na kartu nezavisnosti kojom je do danas samo pretila.

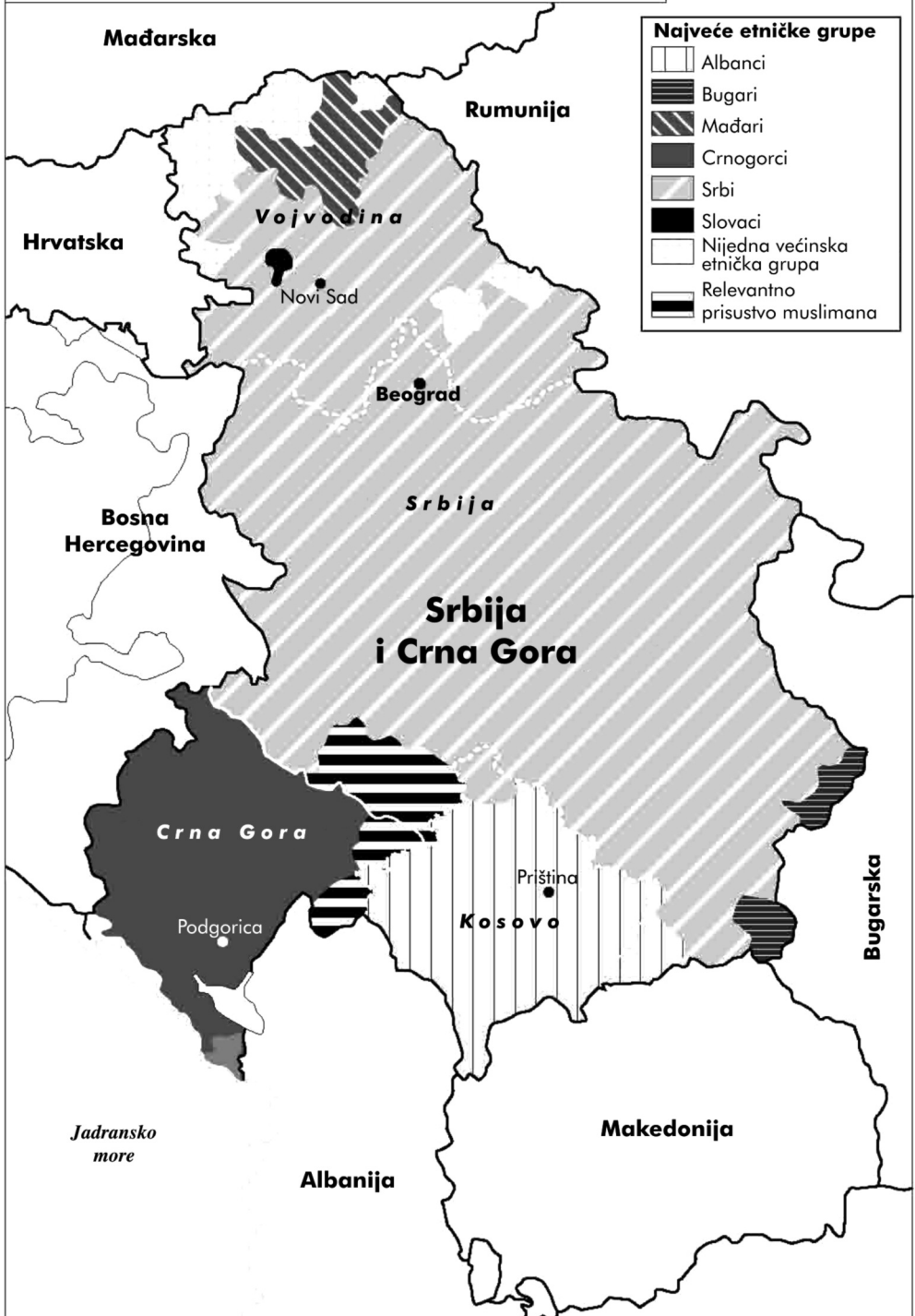
Istinska neizvesnost ovakve perspektive leži u nedovoljnoj podršci koju i danas secesionistički proces uživa u Crnoj Gori. Zemlja je gotovo ravnomerno podeljena između pobornika i protivnika nezavisnosti, uz veliki broj neopredeljenih.

Prema poslednjim istraživanjima koja je sporveo institut Cedem u maju 2005, 55 % ispitanika smatra da je neophodno održati referendum o nezavisnosti, 25 % mu se protivi, dok je 20 % neopredeljenih;⁵ 40 % izjavljuje da bi glasalo za nezavisnost, 36 % protiv, a 10 % ne bi glasalo; 13 % nije još odlučilo kako će da glasa. Druga istraživanja potvrđuju ove podatke i slažu se da će pobednici na referendumu zabeležiti razliku koja se procenjuje na oko 5 %. Još jedan element neizvesnosti koji pritiska referendum predstavlja zvanično upućen zahtev srpske vlade da se u glasačke spiskove uključe i građani crnogorskog porekla koji žive u Srbiji. Premijer Koštunica je predao Evropskoj uniji spisak od 260 hiljada građana koji navodno imaju pravo glasa na referendumu. Iako postoje sumnje o mogućnosti ostvarivanja i legalnosti takve operacije, to doprinosi još većoj neizvesnosti i nepredvidljivosti konačnog ishoda eventualnog referenduma o nezavisnosti.

Neizvestan ishod podstiče Crnu Goru da zadrži što veću moguću napetost u vezi s referendumom, ali da mu ipak još direktno ne pribegava. Đukanović tako pokušava da dobije na vremenu da učini dalje korake ka formalnom odvajanju. Poslednji od njih odnosi se na crnogorski predlog za dalju transformaciju sadašnje zajednice u neku vrstu Zajednice Nezavisnih Država, u kojoj bi dve republike mogle da uživaju u odvojenom međunarodnom priznanju, ali bi ostale politički povezane kroz neke umerene zajedničke političke institucije, prema još labavijem modelu od onog koji postoji u Zajednici Nezavisnih Država. Beograd nije prihvatio takav predlog.

⁵Dok je preko polovine ispitanika saglasno sa održavanjem referenduma, samo 35 % smatra da on treba da se održi na proleće 2006 (www.cedem.cg.yu).

SRPSKO-CRNOGORSKI MOZAIK

Pri sadašnjem stanju stvari, treba priznati da je nezavisnost Crne Gore moguća i realistična i da, dakle, ne treba više da bude tretirana kao tabu u međunarodnim odnosima. Bez obzira da li se ona nekome dopada ili ne, pretpostavka o secesiji Crne Gore jeste jedno od mogućih rešenja pat-pozicije u kojoj se trenutno nalazi zajednica.⁶ U svakom slučaju, buduće rešenje problema koje će Beograd i Podgorica pronaći moraće da ostane u granicama zajednice. Moguća secesija Crne Gore od Srbije ne bi trebalo da izazove strepnju od domino-efekta od kojeg se u prošlosti mnogo strahovalo niti da se odigra na krvavi način.

Ali, koji je stepen samoodrživosti buduće nezavisne Crne Gore? U raznim krugovima postoji zabrinutost zbog činjenice da bi nezavisnost Crne Gore mogla da bude praćena pogoršanjem već zabrinjavajuće ekonomske krize, izazvane povećanjem troškova održavanja državnih institucija i definitivnim smanjenjem demografske i trgovačke težine male republike. Dalje pogoršanje ekonomske situacije ne može a da ne izazove porast protivzakonitih i kriminalnih delatnosti koje nastaju u Crnoj Gori ili prelaze preko nje, ističući probleme bezbednosti za čitav region. Zabrinutost u tom smislu izaziva i ne baš sjajan ishod procesa privatizacije KAP-a, najvećeg preduzeća u zemlji, proizvođača aluminijuma. Moguća prodaja tog preduzeća, koje proizvodi oko 70 % ukupnog izvoza zemlje, ruskoj grupaciji Rus Al, bila je oštro kritikovana budući da uslovi ugovora⁷ predviđaju da crnogorska vlada, u sledećih pet godina, snabdeva energijom proizvodne pogone po ceni daleko nižoj od stvarne,⁸ sa ukupnim troškom za vladu koji se procenjuje na više od 60 miliona dolara.

Ne treba zanemariti ni moguće političke posledice prodaje tako značajnog privrednog dobra ruskim investitorima, u svetlu činjenice da se Moskva nedavno izjasnila da se protivi reviziji granica i nezavisnosti Crne Gore od Srbije.

Zaključci

Danas je teško predvideti da li će crnogorska vlada zaista odlučiti da iskoristi isticanje moratorijuma na referendum o nezavisnosti. Ali, izvesno je da će

⁶ Mogućnost secesije Crne Gore polako nailazi na odobravanje i u Beogradu gde je politička partija G17+ počela da podržava ovu pretpostavku smatrajući da je to način da se Srbija brže uključi u Evropsku uniju.

⁷ Prema nekim najavama, ruska grupacija bi navodno platila 65 % akcija KAP-a, 59 miliona dolara, i preuzela bi na sebe dugovanja preduzeća.

⁸ Crna Gora uvozi struju od susednih zemalja po ceni od oko 3,5 centi po Kw/h, dok bi, prema dogovoru sa RusAl, vlada snabdevala to preduzeće električnom energijom neophodnom za proizvodnju po ceni od 2 centa po Kw/h.

do marta sledeće godine Podgorica nastaviti da preti izlaskom na birališta u pokušaju da iznudi od Beograda i Brisela nove i povoljnije uslove da bi u poslednjem trenutku ponovo odložila referendum. Ako ne bude bilo moguće realizovati takvu, do sada uspešnu strategiju, Đukanović će moći da se opredeli za rizik koji donosi referendum, izlažući se neposrednoj opasnosti od izbornog poraza i podmukloj i naknadnoj opasnosti od političko-ekonomske neodrživosti nezavisnosti. Tokom sledećih meseci biće moguće razumeti da li će prevagnuti oprezan stav koji neće protraćiti stečene rezultate ili će Đukanović ići na sve ili ništa u strahu od predstojeće stabilizacije regiona i smatrajući dakle da 2006. može da ponudi jednu od poslednjih mogućnosti za projekat osticanju samostalnosti u odnosu na Beograd.

Svakako ne treba potceniti mogućnost da Crna Gora stekne nezavisnost tokom 2006. godine. Međutim, i dalje je nedovoljno jasna korist koju Podgorica od toga može da izvuče. Odnos između cene i koristi je nesiguran. U svakom slučaju, i posle eventualnog odvajanja, dve države će morati blisko da sarađuju u mnogim oblastima, od ekonomije do transporta i bezbednosti, s obzirom na mnoštvo zajedničkih interesa pomućenih monotonom crnogorskom secesionističkom retorikom.

Prevela Mila Samardžić